

แนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีในฐานะสาเหตุแห่งความขัดแย้ง ในสังคมไทย : มุมมองเชิงพุทธ

The Concept of Egotism as the Cause of Conflict in Thai Society : The Buddhist View

รัตน์ ปัญญาภา*

บทคัดย่อ

คำว่า ศักดิ์ศรีตามวิธีคิดในสังคมไทยมีความหมาย และหนึ่งในความหมายเหล่านั้น คือ ความหยิ่งทะนงตนหรือการยึดถือตนเองเป็นสำคัญ ไม่ตรงกับคำว่า Dignity แต่ตรงกับคำว่า Egotism วิธีคิดเช่นนี้ก่อให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย จากการวิเคราะห์เรื่องราวความขัดแย้งในพระไตรปิฎกพบว่า มีเรื่องราวความขัดแย้งที่เกิดจากการอ้างศักดิ์ศรีหลายเรื่อง และการอ้างศักดิ์ศรีมีจุดหมายอยู่ 2 ประการคือ เพื่อดูถูกเหยียดหยามผู้อื่น และยกตนข่มเหงผู้อื่น นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านต่างๆ อาทิ ชนชั้น สืวิ พศ ชาติพันธุ์ และอำนาจ ในขณะที่พระพุทธศาสนาวัดศักดิ์ศรีของมนุษย์ด้วยการกระทำ โดยการเอาชนะตนเองและให้อภัยผู้อื่น

คำสำคัญ: ศักดิ์ศรี สาเหตุความขัดแย้ง สังคมไทย
พระพุทธศาสนา

Abstract

The word Egotism (Dignity) in the perspective of Thai Society has many meanings, and one of them is “Egotism” or Self-importance. But It does not match with the meaning of “Dignity” how this contributes to conflicts. Form the content-analysis in Tipitaka, It’s result was found that there are many conflict’s stories in Tipitaka concerning to Egotism (Saksi in Thai). There are two main purposes of claim to Egotism- to insult others and oppress others . It can also cause conflicts such as class, color, gender, ethnic s and authority, while in Buddhism man is measured by the actions ; self-conquest and forgive others.

Keywords: Egotism, Cause of Conflict, Thai Society, Buddhist View

*นิสิตระดับปริญญาเอกหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทนำ

สำหรับประเทศไทยการกล่าวอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถือว่าเป็นเรื่องใหม่ เพราะเพิ่งจะมีการกล่าวอ้างอย่างเป็นทางการในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 แม้ว่าโดยความเป็นจริงแล้ว ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้มีอยู่ภายในตัวเองของคนไทยทุกคนในฐานะที่เป็นมนุษย์ และสามารถเข้าใจถึงคุณค่าอันมีอยู่ภายในของตนเองได้ดี เพราะความเป็นมนุษย์นี้ไม่ต้องการให้ผู้ใดเหยียบย่ำ ช่มเหรงตนเองหรือปฏิบัติต่อตนเองเหมือนไม่ใช่คน ดังนั้นจึงเป็นธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนที่จะปกป้องคุ้มครองตนเองให้พ้นจากการกระทำอันไม่สมควรซึ่งเป็นไปในทางที่ไม่เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (ทิพรัตน์ เต็มเพชร, 2550) ปัจจุบัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ได้ถือกำเนิดขึ้น และนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่มีการระบุคำว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ลงในรัฐธรรมนูญ (ยศศักดิ์ โกศัยกานนท์, 2540) ส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งเป็นฉบับล่าสุด ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการคุ้มครองสิทธิและศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคนไว้หลายมาตรา เช่น มาตรา 28 (การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพ) บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน (สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2557) ส่วนราชบัณฑิตยสถานบัญญัติคำว่า “ศักดิ์ศรี” เพื่อเป็นคำแปลของคำว่า Dignity ในภาษาอังกฤษและให้ความหมายว่า เกียรติศักดิ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ซึ่งถ้านิยามความหมายของคำว่า เกียรติศักดิ์ จะพบว่า เกียรติ หมายถึง การยกย่องนับถือ ความมีหน้ามีตา ส่วนคำว่า ศักดิ์ หมายถึง อำนาจ ความสามารถ กำลัง ฐานะ ซึ่งตามนัยนี้ ศักดิ์ศรีอาจจะตีความถึง ความต้องการเป็นที่ยอมรับ มีหน้ามีตาในสังคม ซึ่งอาจจะหมายถึง ความ

มีอำนาจ ความสามารถ พละกำลัง และ ฐานะ ตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ

การใช้คำว่า “ศักดิ์ศรี” ตามความหมายดังกล่าวจะพบว่าเป็นไปในทางสร้างสรรค์ คือมีการตีความในทางบวก ตรงกับความหมายดั้งเดิมของศัพท์ภาษาอังกฤษคือคำว่า “Dignity” แต่กระนั้นก็ตาม จะพบว่า ในสังคมไทย คำว่า ศักดิ์ศรี หรือ Saksi* มักถูกอ้างหรือใช้ในทางที่ไม่สร้างสรรค์ สื่อไปในลักษณะของการยึดถือความเป็นตัวตนความหยิ่งทะนงตนหรือความถือตัว ดังจะเห็นได้จากชุดคำพูด เหล่านี้ เช่น “ฆ่าได้แต่หยามไม่ได้ เสียศักดิ์ศรี” “ศักดิ์ศรีคำคือ” และอื่นๆ บางครั้งอาจจะสื่อถึงสถานะตำแหน่งชนชั้นวรรณะ หรือเพศ ดังจะเห็นปรากฏในเนื้อหาข่าวการทะเลาะวิวาทกันระหว่างนักศึกษา 2 สถาบัน คือ สถาบันเทคโนโลยีปทุมวันและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตอุเทนถวายทั้งสองฝ่ายต่างอ้างคำว่า ศักดิ์ศรีเพื่อเอาชนะและทำหั่นกันและกัน การกล่าวอ้างลักษณะนี้ ก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมของทั้งสองฝ่ายว่า ฝ่ายตนศักดิ์ศรีต้องเหนือกว่า ไม่ควรถูกดูหมิ่นเหยียดหยามได้ไม่ว่าจะด้วยกรณีใดๆ เมื่อเกิดการกระทบกระทั่งกันหรือการกระทำที่รุนแรง จะต้องมีการแก้ไข แค้นหรือเอาคืนอย่างสาสม หรือสาแก่ใจ จึงจะกู้ศักดิ์ศรีคืนมาได้ใช้วิธีคิดแบบฆ่าได้แต่หยามไม่ได้ ไม่เช่นนั้นถือว่าเสียศักดิ์ศรีอย่างรุนแรง คำว่า ศักดิ์ศรี จึงถูกอ้างเพื่อใช้ประโยชน์ 2 ด้านคือ เพื่อทำให้ตนดูดีเหนือผู้อื่น และเพื่อทำร้ายช่มเหรงผู้อื่น การนำคำนี้ไปใช้โดยทั่วไปจึงมักจะเป็นไปในทางลบ

แนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีตามวิธีคิดแบบไทยดังกล่าวมีปรากฏในงานของพระเพทยอม กลยาโณ เรื่อง “อย่ากัดถูก” (พระเพทยอม กลยาโณ, 2533) โดยอธิบายศักดิ์ศรีในแง่ของปัจจัยด้านลบที่ส่งผลกระทบต่อบุคคลจิตใจของมนุษย์ ศักดิ์ศรีมีผลกระทบด้านลบเพราะทำให้คนติดอยู่กับศักดิ์ศรี ศักดิ์ศรีคือปมเชื่อง ปมเด่น อยากมีชื่อเสียง อยากมีเกียรติ

*ผู้วิจัยใช้คำทับศัพท์เป็นภาษาอังกฤษว่า “Saksi” เพราะคำว่าศักดิ์ศรีที่คนไทยใช้มีบางมิติหมายถึง ความหยิ่งทะนงตน ซึ่งหมายถึง ทิฐิมานะ อันเป็นความหมายในแง่ลบ ไม่ตรงกับคำว่า “Dignity” ซึ่งมีความหมายในเชิงสร้างสรรค์

บุคคลที่จมอยู่กับศักดิ์ศรีในลักษณะนี้ จะตกอยู่ในสภาพจมไม่ลง เลิกไม่ลง กล่าวคือ ไม่สามารถยอมรับได้ ถ้าตนเองจะเสียหน้าหรือขายหน้า ตัวอย่างเช่น บุคคลคนที่ทำธุรกิจจนร่ำรวยแล้ว แต่ยังไม่รู้จักพอ เพราะมูลค่าทางธุรกิจยังไม่สูงพอเท่ากับนักธุรกิจคู่แข่ง ถ้ายอมให้เป็นเช่นนั้นถือว่าเสียศักดิ์ศรี เมื่อสามปีมีภรรยาคนที่สองหรือเมียน้อย ภรรยาคนแรกหรือเมียหลวงเกิดความทุกข์ ยอมรับไม่ได้และรู้สึกเสียศักดิ์ศรี จึงต้องหาวิธีให้สามีกลับมาเป็นเหมือนเดิม หรือ ตำแหน่งกำนันมีศักดิ์ศรีสูงกว่าลูกบ้านทั่วไป เป็นต้น

นอกจากนี้ ในงานเรื่องเดียวกัน พระพยอม กลฺยาโณ ยังระบุความหมายของศักดิ์ศรีในแง่บวกด้วยว่า “ความอดกลั้นแท้จริง คือ ศักดิ์ศรี” (พระราชธรรมนิเทศ, 2548) โดยยกตัวอย่างจากมหาสิหนาสสูตร ซึ่งกล่าวถึงความอดกลั้นของพระบรมโพธิสัตว์เจ้าชายสิทธัตถะหลังจากออกผนวช ต้องเผชิญกับเหตุการณ์เด็กปัสสาวะรดใส่โปรยฝุ่นใส่ เอาไม้แหย่จมูก พระองค์ก็ไม่แสดงความโกรธ โดยถือศักดิ์ศรีว่าตนเป็นพระอรหันต์บริบูรณ์ กระทั่งได้ตรัสรู้ พระสัมมาสัมโพธิญาณ แนวคิดลักษณะนี้ตรงกันข้ามกับวิถีคิดแบบไทยที่กล่าวแล้ว และยังเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคมไทยดังตัวอย่างนักศึกษาสองสถาบันดังกล่าว

ในบทความนี้ ผู้วิจัยจึงได้กล่าวถึงเพียงประเด็นการกล่าวอ้างศักดิ์ศรีเพื่อเร้ากิเลสคือตัณหา ทิฎฐิ และมานะให้รุนแรงมากขึ้น และขยายผลความขัดแย้งของมนุษย์ได้อย่างมาก ซึ่งมีเรื่องราวแต่ประเด็นที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งในเบื้องต้นจะกล่าวถึงกรณีตัวอย่างการกล่าวอ้างศักดิ์ศรีในเชิงที่ไม่สร้างสรรค์ที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน ดังนี้

ความขัดแย้งที่เกิดจากการอ้างศักดิ์ศรีจากกรณีตัวอย่างในโลกปัจจุบัน

ความขัดแย้งของมนุษย์ที่เกิดจากการอ้างศักดิ์ศรีนั้นสามารถเกิดขึ้นได้จากวิถีคิด 2 มิติ คือ มิติที่ 1 การทะนงตน กล่าวคือ การถือว่าตนมีศักดิ์ศรีเหนือกว่าผู้อื่น และมิติที่ 2 การดูหมิ่นผู้อื่น กล่าวคือ การทับถมเหยียดหยันหรือกระทำการอันดูถูกและละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ของผู้อื่น ซึ่งถ้าพิจารณาแก่นอันก่อให้เกิดความขัดแย้งที่แท้จริงจะพบวิถีคิด 2 มิตินี้เป็นประเด็นซ่อนเร้นอยู่ในทุกกรณีความขัดแย้ง

ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ กรณีความขัดแย้งของชาวอินเดียเรื่องวรรณะตามแนวคิดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อันเป็นแนวคิดปิดกั้นการพัฒนาตนของมนุษย์ จนพระพุทธเจ้าต้องประกาศอิสรภาพทางจิตวิญญาณให้ชาวชมพูทวีป หวนพิจารณาตนเองว่า จริงหรือที่ตนถูกกำหนดให้อยู่ในวรรณะและต้องทำตามบทบาทในวรรณะของตนจนตาย ไม่สามารถพัฒนาจนให้ดีกว่านี้ได้ และตัวอย่างบุคคลที่ประกาศอิสรภาพตนจากระบบวรรณะของอินเดียที่ดูถูกศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์พร้อมทั้งกีดกันศักยภาพในการพัฒนาตนของมนุษย์ และประกาศให้ชาวโลกรู้ว่า มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน และหันมานับถือพระพุทธศาสนา คือ ดร.บี อาร์ อัมเบดการ์ เขาเห็นว่า พระพุทธศาสนาเปรียบเสมือนมหาสมุทรอันเป็นที่ไหลรวมชนจากแม่น้ำ 4 สายคือวรรณะทั้ง 4 ให้มาอยู่รวมกันอย่างเสมอภาคและสมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ซึ่งสาระสำคัญสามารถสรุปลงใน 3 คำ คือ “เสรีภาพ” “สมภาพ” และ “ภราดรภาพ” (บี อาร์ อัมเบดการ์, 2548 : 46) สมภาพ หรือความเสมอภาคที่ว่าเป็นคือความเสมอภาคในการพัฒนาตนเองให้สูงขึ้นได้ เช่นเดียวกับมนุษย์คนอื่นๆ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ ต่อมาได้ปรากฏและถูกกล่าวถึงแม้แต่ในปัญญาสาส์นว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อแรกระบุถึงสถานะของมนุษย์ว่า “เท่าเทียมกันทั้งศักดิ์ศรีและสิทธิ...” มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะสูงขาวดำเตี้ย ย่อมมีศักดิ์ศรีโดยกำเนิด (ชะวัชชัย ภาติณฐ, 2546 : 76-77) แม้แต่ในกรณีก่อการร้ายในประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 ก็ได้มีการวิเคราะห์ถึงสาเหตุการก่อวินาศกรรม ซึ่งประเด็นใหญ่ก็คือ มาจากระบบสังคมโลกโดยรวมที่สหรัฐอเมริกาเป็นชาติอภิมหาอำนาจทุนนิยมอันดับหนึ่งตลอดระยะเวลา ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา สหรัฐอเมริกาได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศในลักษณะแผ่ขยายอำนาจไปทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งดินแดนตะวันออกกลางซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญมาก คือ ทรัพยากรน้ำมัน แม้อิทธิพลแทนที่ด้วยการแทรกแซง

สนับสนุนการก่อตั้งรัฐอิสราเอลขึ้นในดินแดนปาเลสไตน์ ใน ค.ศ. 1948 หลังจากนั้นสหรัฐอเมริกาได้ดำเนินนโยบายสนับสนุนอิสราเอลมาโดยตลอด ทั้งในการทำสงครามกับกลุ่มประเทศอาหรับ การยึดครองดินแดนปาเลสไตน์ และขณะเดียวกันสหรัฐอเมริกาก็ให้การสนับสนุนรัฐบาลของกลุ่มประเทศอาหรับที่เป็นมิตรกับสหรัฐอเมริกา ผลของการดำเนินนโยบายของสหรัฐอเมริกาได้สร้างความรู้สึกไม่พอใจให้เกิดขึ้นในหมู่ชาวอาหรับ ซึ่งเห็นว่า สหรัฐอเมริกามีนโยบายคุกคามกลุ่มประเทศอาหรับและต้องการเข้ามามีอำนาจในประเทศต่างๆ ในแถบนี้ ส่วนสถานที่ซึ่งถูกโจมตีอันได้แก่ ดิกเวสต์เทรตเซ็นเตอร์ซึ่งเป็นแหล่งที่ตั้งของสถาบันการเงินระหว่างประเทศเป็นจำนวนมาก จนอาจถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของระบบทุนนิยมโลก และอาคารเพนตากอนซึ่งเป็นที่ตั้งของกระทรวงกลาโหมสหรัฐอเมริกา ก็ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางอำนาจทางทหารของชาติอิมเพอเรียลอันดับหนึ่งของโลก การที่ขบวนการก่อการร้ายสามารถทำลายอาคารเหล่านี้ได้ จึงเป็นการทำลายความน่าเชื่อถือของสหรัฐอเมริกาในฐานะชาติอิมเพอเรียลและเป็นศูนย์กลางระบบทุนนิยมโลก ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีมิติของการถือความเหนือกว่าหรือมีศักดิ์ศรีที่เหนือกว่า และมิติด้านการกดขี่ข่มเหงผู้อื่นให้อยู่ภายใต้อาณัติของตนในบทบาทของอเมริกาที่นักวิชาการวิเคราะห์

หากมองถึงความขัดแย้งระหว่างนักศึกษา 2 สถาบัน อย่างมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก วิทยาเขตอุเทนถวายและสถาบันเทคโนโลยีปทุมวัน หรือที่คุ้นเคยกับคำว่า “อุเทนถวาย-ปทุมวัน” ก็ยังจะทำให้ชัดเจนว่า ทั้งสองฝ่ายต่างอ้างคำว่า ศักดิ์ศรีเพื่อเอาชนะและทำหั่นกันและกัน ในสื่อมวลชนก็ใช้คำว่า “ศึกอุเทนฯ-ปทุมวัน ศักดิ์ศรีที่คำคอ” ศักดิ์ศรีที่อ้างถึงในที่นี้ ก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมของแต่ละฝ่ายว่าตนเหนือกว่า ไม่สามารถเหยียดหยามได้ไม่ว่าจะด้วยกรณีใด เมื่อเกิดการกระทบกระทั่งกันหรือการกระทำที่รุนแรงก็จะมีอาการแค้นเคืองอย่างสาสมหรือสาแก่ใจโดยยึดแนวคิดมาได้แต่หยามไม่ได้ ไม่เช่นนั้นจะทำให้เสียศักดิ์ศรีอย่างยิ่ง คำว่าศักดิ์ศรีจึงถูกกล่าวอ้างเพื่อประโยชน์ 2 ประการคือ เพื่อทำให้ตนเหนือกว่าผู้อื่น และ เพื่อทำร้ายข่มเหงผู้อื่น

อัครคัมภีร์ : ตัวอย่างปฐมบทในการกล่าวอ้างศักดิ์ศรีของมนุษย์

ในอัครคัมภีร์อันเป็นสูตรที่กล่าวถึงความเป็นมาและกำเนิดของมนุษย์ตามมุมมองของพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการกล่าวอ้างความเป็นเลิศของวรรณะพราหมณ์ว่าเหนือกว่า หรือมีศักดิ์ศรีเหนือมนุษย์ที่อยู่ในวรรณะอื่นๆ และความเปลี่ยนแปลง ความสูญเสีย และการทะเลาะเบาะแว้งกันอันเกิดจากการดูหมิ่นทับถมกันระหว่างมนุษย์ โดยเฉพาะเรื่องผิพรรณที่เปลี่ยนแปลงจากผุดผ่องเนียนเรียบเป็นหยาบกระด้างขึ้นเรื่อยๆ จากอำนาจกิเลสตัณหาของมนุษย์เอง ดังจะเห็นได้จากประเด็นวิเคราะห์ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง : ความขัดแย้งกันในระบบชนชั้นวรรณะ สามเณรวาเสฏฐะและภราทวาชะได้ทูลถามพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับวิธีคิดของพราหมณ์ที่บริภาษคนอื่นว่า ต่ำต้อยกว่าวรรณะของตน เพราะวรรณะพราหมณ์นั้นเกิดจากพระโอษฐ์ของพรหม ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่าปรากฏชัดอยู่แล้วว่า พวกพราหมณ์เกิดจากช่องคลอดของนามพราหมณ์ไม่ได้เกิดจากพระโอษฐ์ของพระพรหมแต่อย่างใด) พวกพราหมณ์กล่าวเท็จ (ที.ปา.(ไทย) 11/114/70) วรรณะทั้งสี่ ถ้ายังฆ่าสัตว์ ...เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น สิ่งนั้นเป็นกรรมด่ามีวิบากดำวิญญูชนติเตียน(ที.ปา.(ไทย) 11/115/71) แต่ถ้าเว้นจากการฆ่าสัตว์....และสุราเมรัยมีชพมาทฎฐาน นับเป็นกรรมขาว มีวิบากขาว วิญญูชนสรรเสริญ และทรงสรุปลงท้ายว่า “กรรมเท่านั้นประเสริฐสุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า (ที.ปา.(ไทย) 11/115-116/71-72)

บทสรุปจากประเด็นนี้จึงมีความชัดเจนว่า โคตรเหง้าตระกูลหรือชนชั้นวรรณะที่มนุษย์กล่าวอ้างเพื่อข่มหรือดูหมิ่นผู้อื่น ไม่ใช่สาระ แต่สิ่งที่ทำให้มนุษย์มีศักดิ์ศรีหรือประเสริฐกว่าผู้อื่นก็คือการกระทำ

ประเด็นที่สอง : การดูถูกผู้อื่น เมื่อโลกถึงแก่ความเสื่อม สัตว์โลกส่วนมากที่ไปเกิดอาภัสสรพรหมมีปิตเป็นอาหาร อยู่ในวิมานอันงดงาม และสถิตอยู่นานแสนนานจนกระทั่งเวลาล่วงเลยไป เมื่อโลกเจริญขึ้นเหล่าสัตว์ ก็จุติจากอาภัสสรพรหมมาเกิดในโลกมนุษย์เมื่อเหล่าสัตว์มาเกิดในโลกมนุษย์ ก็เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ตามลำดับ

อันสะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติแห่งกิเลสของสัตว์โลก ที่ก่อตัวมาตามลำดับจนในที่สุดก็เป็นเหตุให้มนุษย์เกิดกิเลส ชนิดหยาบ แก่งแย่ง แข่งขัน จนกลายเป็นความขัดแย้ง ในชีวิตประจำวัน ในที่นี้ผู้วิจัยได้สรุปความจากพระไตรปิฎก ปาฎิกวรรค เล่ม 11 ข้อ 120 ถึง 150 ตามลำดับเหตุการณ์ ดังที่พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้วิเคราะห์ไว้ว่า สังคมตาม ที่ปรากฏในอรรถกถาสูตรนั้นเกิดภาวะวิกฤติ เพราะกลุ่มคน ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันเกิด “ความโลภ” จึงแย่งชิงทรัพย์สมบัติของคนอื่นๆ รวมไปถึงสมบัติกลางของสังคมไป ใช้สอยเพื่อประโยชน์ส่วนตน จึงเกิดการตำหนิตติเตียนต่อ พฤติกรรมในลักษณะดังกล่าว ในบางครั้ง สามารถจับ ผู้กระทำผิดได้ แต่บางคนไม่ยอมรับความเป็นจริงว่าได้ กระทำการดังกล่าว จึงทำให้ผู้สูญเสียทำร้ายร่างกายกลุ่มคน ที่แย่งชิงทรัพยากรของตัวเองไปในที่สุดแล้วจึงนำไปสู่การ ปรีชาหรือร่วมกันว่า “จำเป็นอย่างไรที่พวกเราจะต้อง แต่งตั้งโดยการสมมติบุคคลใดบุคคลหนึ่ง (มหาชนสมมติ) เพื่อทำหน้าที่ในการ “ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตือนผู้ที่ควร ตีเตือน ขັบไล่ผู้ที่ควรขັบไล่โดยชอบ” โดยที่กลุ่มคนต่างๆ จะตอบแทนผู้ที่ทำหน้าที่นี้ด้วยการแบ่งปันทรัพย์ (ภาสี) ส่วนตัวเป็นการตอบแทน (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2556 : ม.ป.น.)

เมื่อจิตไร้กิเลสสรรพสิ่งก็เป็นไปดังจิตปรารถนา ดังจะเห็นได้จากเมื่อกาลเวลาผ่านไปนานแสนนาน โลกก็ ค่อยๆ เสื่อม ในขณะที่โลกกำลังเสื่อม สัตว์โลกส่วนใหญ่ ไปเกิดที่อาภัสสรพรหมนึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปีติเป็นอาหารมีรัศมีแผ่ซ่านห่อหุ้มเห็นเดินอากาศได้ อยู่ในวิมานอันงดงามและมีอายุยืนยาว ครั้นพอโลกเริ่ม เจริญขึ้น เหล่าสัตว์ส่วนมากก็จุติจากอาภัสสรพรหมนึกคิด อะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนามีปีติเป็นอาหารมีรัศมีแผ่ซ่าน ห่อหุ้มเห็นเดินอากาศได้ อยู่ในวิมานอันงดงามและมีอายุ ยืนยาว (ที.ป.า.(ไทย) 11/119/73)

1) ความปรากฏแห่งวันดินเกิดขึ้น เมื่อทั่วทั้ง จักรวาลมีแต่เป็นน้ำ บรรยากาศมีดินนอนธการ ยังไม่มีดวง จันทร์ดวงอาทิตย์ดวงดาวนักษัตร ยังไม่มีกลางวัน ยังไม่มีฤดูกาลและปี ยังไม่มีเพศหญิงชายครั้นเวลาผ่านไป

ก็เกิดวันดินลอยอยู่บนผืนน้ำมีลึกลึนรสที่ยอดเยียม มีสีเหมือนเนยใสหรือเนยข้นและรสชาติอร่อยเหมือนน้ำผึ้ง มีม สัตว์โลกจึงได้ใช้นิ้วข้อนวันดินขึ้นมาลิ้มลอง รสวันดิน ได้แผ่ซ่านไปทั่วร่างกายจึงเกิดความอยากในรสเมื่อลอก เลี่ยนพฤติกรรมกันแบบนี้เหล่าสัตว์เหล่านั้นก็เกิดความ อยากในรสขึ้นเช่นเดียวกัน (ที.ป.า.(ไทย) 11/1120/74)

2) ความปรากฏแห่งดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ เป็นต้นเมื่อพากันใช้มือปั้นวันดินให้เป็นคำๆ บริโภคครมี ที่ชานออกจากร่างกายของสัตว์เหล่านั้นก็หายไปเมื่อรัศมี หายไปดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ก็ปรากฏขึ้น พอดวงจันทร์ดวง อาทิตย์ปรากฏดวงดาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏเมื่อ ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายปรากฏกลางคืนกลางวันก็ปรากฏ เมื่อกลางคืนกลางวันปรากฏเดือนหนึ่งครั้งเดือนก็ปรากฏ เมื่อเดือนหนึ่งครั้งเดือนปรากฏฤดูและปีก็ปรากฏด้วยเหตุนี้ โลกนี้จึงได้กลับขึ้นมาเป็นเหมือนเดิมอีกครั้ง (ที.ป.า.(ไทย) 11/121/74)

ต่อมาเมื่อบริโภควัณดินเป็นอาหารอยู่นานก็มี ร่างกายหยาบขึ้นผิวพรรณก็แตกต่างกันทั้งงดงามและ ไม่งดงามผู้ที่ผิวพรรณงดงามก็ดูหมิ่นผู้ที่ผิวพรรณทราม เกิดความมานะถือตัวเพราะเรื่องผิวพรรณขึ้น ด้วยเหตุนี้ วันดินจึงหายไปพอวันดินหายไปก็พากันโหยหารสชาติ (ที.ป.า.(ไทย) 11/122/74)

3) ความปรากฏแห่งสะเก็ดดิน เมื่อวันดินหายไป สะเก็ดดินก็ปรากฏขึ้น มีลักษณะเหมือนดอกเห็ดสมบูรณ์ ด้วยสี กลิ่น และรสสีเหมือนเนยใสหรือเนยข้นอย่างดี และรสชาติอร่อยเหมือนน้ำผึ้งมีม เหล่าสัตว์ก็พากันบริโภค สะเก็ดดินอยู่เป็นเวลานานแสนนานเข้าก็ทำให้มีร่างกาย หยาบขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เกิดการดูถูกกันเรื่องผิวพรรณและ เกิดความมานะถือตัวขึ้นเพราะการดูหมิ่นเรื่องผิวพรรณ เป็นปัจจัย สะเก็ดดินจึงหายไป (ที.ป.า.(ไทย) 11/123/75)

4) ความปรากฏแห่งเครื่องดินพอสะเก็ดดินหายไป เครื่องดินก็เกิดมาแทนสัตว์เหล่านั้นได้พากันบริโภคเครื่อง ดินเป็นอาหารอยู่นานแสนนานร่างกายหยาบขึ้นทั้งผิวพรรณ ก็ปรากฏแตกต่างกันไป และดูหมิ่นกันเรื่องผิวพรรณจนเกิด มีมานะถือตัวเป็นเหตุให้เครื่องดินจึงหายไป เมื่อเครื่องดิน

จะเห็นได้ว่า เมื่อมนุษย์เกิดความโลภและตัณหา
สิ่งอันพึงปรารถนาที่สามารถสละสวายเป็นได้อย่างสะดวกสบาย
ก็ค่อยหายไปและทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์มีความยาก
ลำบากขึ้น หน้าที่ผิวพรรณหยาบกระด้างมากขึ้น เกิดกิเลส
ตัวใหม่ขึ้นภายในจิตใจคือทิฐิและมานะ การดูหมิ่น
เหยียดหยาม อิจฉา ผิวพรรณผู้อื่น กระทั่งเกิดเพศหญิงชาย

มีประเด็นที่น่าคิดประการหนึ่งคือ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐของชาวโลกิยะและคักยะ นั้น มีความแนบแน่นทางการทูตสูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอภิเษกสมรสระหว่างพระราชโอรสและพระราชธิดาของทั้งสองฝ่าย สะท้อนให้เห็นการอยู่ร่วมกันอย่างประนีประนอมประสานประโยชน์ ให้เกียรติต่อกันและกันอย่างเห็นได้ชัด ไม่เคยมีความขัดแย้งในประเด็นอื่นๆ เช่น เขตแดน ภูมิศาสตร์และชาติพันธุ์ แต่เมื่อเกิดเหตุความขาดแคลนน้ำในแม่น้ำโรหิตีนี้ ซึ่งทั้งสองฝ่ายต้องใช้ประโยชน์เหมือนกัน สิ่งที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการทั้งสองฝ่าย จึงเป็นเหตุให้เกิดการแก่งแย่งชิงน้ำกัน จนกลายเป็นความขัดแย้งที่ขยายตัวอย่างกว้างขวาง สะท้อนให้เห็นต้นตอของความขัดแย้งที่ซ่อนอยู่นั่นคือ ตัณหา ความต้องการและ โลภะ ความโลภ ต่างฝ่ายต่างต้องการน้ำ ไม่สามารถที่จะจัดสรรทรัพยากรน้ำให้ทั้งสองฝ่ายได้อย่างลงตัว การเจรจาไม่บรรลุผลจนถึงขั้นทะเลาะวิวาทและทำร้ายร่างกายกัน จนในที่สุดมีการกล่าวอ้างชาติพันธุ์ของตนมาเป็นตัวชู เพื่อแสดงความเหนือกว่าอีกฝ่าย ความขัดแย้งจึงขยายตัวจากระดับประชาชน การรุมประชาทัณฑ์ กระทั่งกษัตริย์ของทั้งสองแคว้น

ในที่สุด การกล่าวถึงศักดิ์ศรีของทั้งสองฝ่ายนี้เอง ที่ทำให้เกิดแรงเร้าอยู่ จนทำให้กษัตริย์ทั้งสองฝ่ายจะยกทัพทำสงครามกันทั้งทางบกและทางน้ำ เข้าลักษณะ “ยอมไม่ได้” “แพ้ไม่เป็น” หรือ “เรื่องอะไรจะยอม” เป็นประเด็นเรื่องศักดิ์ศรีอย่างชัดเจน ซึ่งในกรณีนี้สามารถแยกได้สี่ประเด็นคือ

1) องค์ประกอบเชิงประจักษ์ด้านเศรษฐกิจเมื่อภัยแล้งเกิดขึ้นในช่วงก่อนฤดูกาลเก็บเกี่ยว แม่น้ำโรหิตซึ่งเคยอุดมสมบูรณ์ สถานการณ์น้ำเริ่มปรากฏขึ้น ทำให้ชาวเมืองทั้งสองเกิดความวิตกว่า น้ำที่มีอยู่อาจจะไม่เพียงพอเพราะข้าวกล้าเริ่มเหี่ยวเฉาลง ต่างฝ่ายต่างก็ต้องการแย่งชิงน้ำเข้าสู่ที่นาของตน ดังนั้น ในระยะต้นความขัดแย้งระหว่างแคว้นทั้งสองจึงเกิดขึ้น อันเนื่องจากการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ ทั้งสองฝ่ายได้มีการเจรจาต่อรองในการใช้น้ำ โดยมีชาวเมืองโกลิยะคนหนึ่งได้พยายามนำเสนอทางออกโดยการปลุกข้าวร่วมกัน ให้ทางศากยะปล่อยน้ำเข้าในพื้นที่เพาะปลูกของชาวโกลิยะ แล้วค่อยตกลงเรื่องผลผลิตภายหลัง แต่ฝ่ายศากยะปฏิเสธ และยืนยันข้อเสนอในลักษณะเดียวกัน คือให้ฝ่ายโกลิยะปล่อยน้ำเข้าพื้นที่ศากยะ แต่ก็ถูกปฏิเสธเช่นเดียวกัน การเจรจาจึงล้มเหลวลงอย่างสิ้นเชิง ประเด็นนี้ โดยสรุปคือ ทั้งสองฝ่ายต่างยึดตนเองเป็นตัวตั้งและไม่ยอมกัน ต่างฝ่ายต่างอยากเอาชนะ

2) องค์ประกอบเชิงประจักษ์ด้านความมั่นคง เมื่อการเจรจาล้มเหลว ต่างฝ่ายก็ต้องการน้ำเข้าสู่พื้นที่ตนเอง อารมณ์ความรุนแรงก็เกิดขึ้นตามมา เกิดการตบตีทำร้ายร่างกายกันระหว่างกรรมการของทั้งสองฝ่าย ขยายความรุนแรงมากขึ้น ต่างฝ่ายต่างอ้างความจงรักภักดีเชิดชูชาติพันธุ์ของสถาบันกษัตริย์ของตนเอง โดยกล่าวดูหมิ่นเยาะเย้ยฝ่ายตรงข้าม จนกระทั่งถึงขั้นเตรียมอาวุธยุทธโศปกรณ์เพื่อทำสงครามกัน ความขัดแย้งเรื่องน้ำ จะกลับกลายเป็นภาวะสงคราม สะท้อนให้เห็นการยกย่องเชิดชูตนเอง หรือฝักฝ่ายของตนเองว่ามีศักดิ์ศรีเหนือกว่า พร้อมดูหมิ่นเหยียดหยัน ใช้คำว่า ศักดิ์ศรี เราความรุนแรงขัดแย้งให้มากขึ้น

3) องค์ประกอบที่เป็นรากเหง้าด้านคตินิยมแล้ง ทำให้ปริมาณน้ำลดลง จนไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกข้าว

ปัญหานี้จะสามารถยุติได้ด้วยการเจรจาต่อรอง แต่เพราะทั้งสองฝ่ายต่างต้องการประโยชน์เข้าฝ่ายตนเองอย่างเดียว (ตณหา) ทำให้เราพบว่า การเจรจาได้ที่มีงผลประโยชน์เป้าหมายความต้องการของตนแต่เพียงฝ่ายเดียว ย่อมประสบความล้มเหลวอย่างแน่นอน

4) องค์ประกอบที่เป็นรากเหง้าด้านทฤษฎีมานะ เมื่อไม่สามารถตกลงเรื่องผลประโยชน์ได้ ประกอบกับทฤษฎีมานะเรื่องชาติพันธุ์ ความต้องการอยากเอาชนะมีเกียรติยศและศักดิ์ศรีเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง และถูกเหยียดหยามเยาะเย้ยฝ่ายตรงข้าม ก่อให้เกิดความเคียดแค้น และเตรียมอาวุธยุทธโศปกรณ์เพื่อที่จะเอาชนะกัน การนี้จะกลับกลายเป็นสงครามในที่สุด

ความขัดแย้งที่เกิดจากการอ้างศักดิ์ศรีในพุทธกาล : กรณีพระเจ้าวิทูทกะ

ความขัดแย้งอีกกรณีหนึ่งที่เกี่ยวโยงกับศักดิ์ศรีอย่างชัดเจนมากเรื่องหนึ่งคือ ความขัดแย้งกรณีพระเจ้าวิทูทกะแม้ว่าสาเหตุต้นขั้วความขัดแย้งจะมาจากเรื่องราวที่สร้างสรรค์ กล่าวคือ พระเจ้าปเสนทิโกศลมีพระประสงค์ที่จะมีความคุ้นเคยเสมือนพระญาติกับพระพุทธเจ้า จึงอยากผูกมิตรกับเจ้าศากยะ จึงได้ส่งราชทูตไปทูลขอพระราชธิดาของเจ้าศากยะมาเป็นมเหสี เจ้าศากยะไม่ประสงค์จะยกพระราชธิดาให้ แต่เพราะเกรงกลัวอิทธิพลทางการเมืองและการเมืองของพระเจ้าปเสนทิโกศล จึงได้มอบสาวใช้ชื่อ วาสกะชัตติยาให้แก่ราชทูตแทน สาเหตุที่เจ้าศากยะปฏิบัติเช่นนั้น เพราะคิดว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลมีฐานะที่ต่ำกว่าพวกตนโดยชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นการเหยียดหรือดูถูกศักดิ์ศรีของอีกฝ่ายดังประโยคที่ว่า “ก็เมื่อโดยสกุลแล้ว ท้าวเธอไม่เสมอกับเราเลย” จะเห็นได้ว่า การดูถูกหรือหมิ่นศักดิ์ศรีผู้อื่นกลายเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งที่รุนแรงครั้งหนึ่งถึงขั้นล้างเผ่าพันธุ์เลยทีเดียว

เรื่องพระเจ้าวิทูทกะมีหลายเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นการเหยียดหรือดูถูกศักดิ์ศรี หลังจากทีวิทูทกะมารทวงเริ่มเจริญวัย ก็ไม่ปรากฏว่ามีของฝากมาจากแดนไกล จึงเอื้อนเอ่ยถามพระมารดาถึงญาติผู้ใหญ่ จนกระทั่งพระมารดาทนไม่ไหว จึงได้ส่งพระวิทูทกะมารไปนครกบิลพัสดุ์

เพื่อเยี่ยมพระญาติจนเกิดเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นการดูถูกเหยียดหยามศักดิ์ศรีอย่างน้อยสามเหตุการณ์ คือ

(1) พระองค์สังเกตเห็นว่า เด็กคนอื่นๆ มักจะได้รับของฝากจากญาติที่อยู่เมืองอื่นๆ แต่พระองค์กลับไม่ได้รับของฝากจากเจ้าศากยะเลย จึงมีความสงสัยในสัมพันธภาพระหว่างพระองค์กับเจ้าศากยะ

(2) เมื่อพระองค์เดินทางไปเมืองกบิลพัสดุ์เจ้าศากยะได้นำพระกุมารที่อายุน้อยไปอยู่ต่างจังหวัดเพราะเกรงว่ากุมารศากยะที่อายุน้อยกว่าจะต้องไหว้เจ้าชายวิฑูทกะซึ่งเป็นบุตรนางทาสี

(3) ในขณะที่กำลังเสด็จกลับ มหาดเล็กคนหนึ่งลืมหาจิ้งได้กลับเข้าไปในเมืองกบิลพัสดุ์ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประเด็นปัญหาเรื่องชาติพันธุ์จึงปรากฏขึ้น เมื่อมหาดเล็กได้ยินเสียงนางทาสีของเจ้าศากยะตำพระเจ้าวิฑูทกะว่า “นี่เป็นแผ่นกระดานที่บุตรของนางทาสีชื่อว่าสมชัตติยานัง” และประเด็นสำคัญก็คือ นางทาสีได้นำน้ำนมไปล้างแผ่นกระดานที่พระวิฑูทกะกุมารนั่ง จึงนำเหตุการณ์ดังกล่าวไปเล่าให้ไพร่พลด้วยกันฟังจนทำให้สถานการณ์บานปลายออกไปอีก

(4) พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบความจริงดังกล่าว ก็พิโรธที่เจ้าศากยะมอบนางทาสีให้แก่พระองค์ จึงริบเครื่องบริวารทั้งหมดจากนางทาสีและบุตร และให้การดูแลทั้งคู่ว่าที่ฐานะของทาสและทาสีควรจะได้รับ (พระมหาพรหม ธรรมหาโส, 2554: ม.ป.น.)

เมื่อความจริงกระจ่างฝ่ายของพระเจ้าวิฑูทกะก็เกิดความอาฆาตแค้นต่อเจ้าศากยะ และเกิดความคิดในการกอบกู้ศักดิ์ศรีของตนเองคืน เข้าลักษณะ “ฆ่าได้แต่หยาบไม่ได้” ดังพระดำริที่ว่า “เจ้าศากยะเหล่านั้น จงล้างแผ่นกระดานที่เรานั่งด้วยน้ำเจือด้วยน้ำนมก่อน แต่ในกาลที่เราดำรงราชสมบัติแล้ว เราจักเอาเลือดในลำคอของเจ้าศากยะเหล่านั้น ล้างแผ่นกระดานที่เรานั่ง”

ที่สมการายณะซึ่งหาช่องทางในการที่จะแก้แค้นแทนพันธุเสนนาบดี ได้ใช้โอกาสที่พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า นำเครื่องพระราชกุฎภัณฑ์ทั้ง 5 ที่พระองค์ฝากเอาไว้ให้พระเจ้าวิฑูทกะ และอภิเษกพระเจ้าวิฑูทกะ

เป็นพระราชารองนครสาวตีแทน แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ไม่สามารถที่จะแย่งชิงพระราชสมบัติกลับคืนมาได้ เพราะเสด็จสวรรคตเสียก่อน

สำหรับพระเจ้าวิฑูทกะนั้น เป็นไปได้ว่า พระองค์ได้ประสบกับเหตุการณ์อันเป็นที่เคลือบแคลงสงสัยและไว้วางใจตลอดมา และได้กลายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความขัดแย้งได้แก่

- พระองค์สังเกตเห็นว่า ในวัย 7 ขวบของพระองค์ เมื่อเห็นของเล่นเป็นช้างม้าของกุมารอื่นๆ ที่ถูกส่งมาเป็นเครื่องบรรณาการจากตระกูลของยาย จึงถามพระมารดาของตนว่า “เจ้าแม่ ใครๆ เขาก็นำบรรณาการมาจากตระกูลของยายเพื่อพวกกุมารเหล่านี้ พระประยูรญาติไม่ส่งบรรณาการอะไรมาเพื่อหม่อมฉันบ้างเลยหรือ เจ้าแม่ไม่มีพระชนนี พระชนกหรือ? นางวาสกชัตติยาลงพระองค์ว่า เจ้าศากยะเป็นยายของเจ้ามืออยู่ แต่อยู่ไกล เหตุนั้น พวกท่าน (จึง) ไม่ได้ส่งบรรณาการใดๆ มาเพื่อเจ้า” ซึ่งจากสถานการณ์ดังกล่าว อาจจะทำให้พระองค์เกิดความสงสัยขึ้นได้เกี่ยวกับสัมพันธภาพของพระองค์กับเจ้าศากยะ

ในวัย 16 ขวบ พระองค์ได้รับคำตอบจากพระมารดา เมื่อพระองค์ขอไปเยี่ยมตระกูลของพระเจ้ายายรบเร้า พระมารดาจนได้รับอนุญาต พระองค์จึงเสด็จไปพร้อมกับบริวารเป็นจำนวนมาก ทางเจ้าศากยะทราบการเดินทางไปของพระองค์จึงได้เกณฑ์พระราชกุมารที่อายุน้อยกว่าพระองค์ไปทิ่มแทงเพื่อจะได้ไม่ต้องไหว้พระองค์ เพราะเหตุที่เจ้าชายวิฑูทกะเป็นบุตรของนางทาสี ทำให้พระองค์ผิดสังเกตว่า ทำไมไม่เจ้าศากยะใดไหว้ตนกลับบ้าง

ในการไปเยี่ยมคราวเดียวกันนี้ ตอนเสด็จกลับ มหาดเล็กคนหนึ่งลืมหาจิ้ง ได้กลับเข้าไปในเมืองกบิลพัสดุ์ ได้ยินเสียงนางทาสีของเจ้าศากยะบริภาษเจ้าชายวิฑูทกะขณะที่นำน้ำนมมาล้างแผ่นกระดานที่เจ้าชายวิฑูทกะประทับนั่งว่า “นี่เป็นแผ่นกระดานที่บุตรของนางทาสีชื่อว่าสมชัตติยานัง” จึงนำไปเล่าให้เหล่าทหารด้วยกันฟัง จนความทราบถึงพระเจ้าปเสนทิโกศล

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบความจริงแล้ว ทรงพิโรธ เจ้าศากยะอย่างยิ่ง และสั่งให้ริบเครื่องบริวารทั้งหมดจาก

นางวาสภขัตติยาและเจ้าชายวิฑูทกะ กลับให้การดูแลเยี่ยงทาสบริวารทั่วไป แต่กระนั้นก็กลับคืนตำแหน่งให้ดังเดิม เมื่อพระพุทธรเจ้าเสด็จโปรดในคราวที่พระเจ้าปเสนทิโกศลจะยกพลไปรบกับพวกศากยะ พร้อมตรัสว่า เชื้อสายทางมารดาไม่สำคัญ ทางบิดาสาคัญกว่า (ชลกร เทียนส่องใจ, 2554: 191-193)

ความขัดแย้งที่เกิดจากการอ้างศักดิ์ศรีในพุทธกาล : กรณีความขัดแย้งในวงการสงฆ์

กรณีความขัดแย้งของพระสงฆ์ยุคพุทธกาลไม่ว่าจะเป็นกรณีพระสงฆ์ชาวโกสัมพีและกรณีพระเวททัตต่างก็สะท้อนให้เห็นมูลที่อิงอยู่กับศักดิ์ศรีทั้งสิ้น กรณีแรกเกิดจากพระวินัยธรปฏิบัติตน ต่อหน้าอย่างหนึ่งลับหลังเป็นอีกอย่างหนึ่ง เข้าลักษณะหน้าไหว้หลังหลอก ต่อหน้าบอกพระธรรมกถึกกรณีเหลือน้ำไว้ในกระบอกชำระว่า ถ้าไม่รู้จะทำแล้วผิด ก็ไม่เป็นอาบัติ แต่ลับหลังกลับไปบอกศิษย์ของตนว่า พระธรรมกถึกเป็นอาบัติที่ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ ทำให้พระธรรมกถึกเกิดความรู้สึก “ยอมไม่ได้” ที่ถูกแฉเช่นนั้น จนก่อให้เกิดการทะเลาะในกลุ่มพระสงฆ์สองฝ่าย ลุกลามไปถึงฆราวาสผู้ปฏิบัติ จนพระพุทธรเจ้าต้องเสด็จมาระงับด้วยพระองค์เอง

เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อ มีการทะเลาะวิวาทของภิกษุเมืองโกสัมพีโดยมีจุดเริ่มต้นเกี่ยวกับเรื่องพระวินัยกล่าวคือ พระนักเทศน์ (ธรรมกถึก) รูปหนึ่งได้เข้าไป ทำธุระส่วนตัวในห้องส้วมและได้ทำการชำระด้วยน้ำแต่เหลือน้ำไว้ครึ่งหนึ่ง พระที่เรียนวินัย (พระวินัยธร) เข้าห้องน้ำในภายหลังเห็นน้ำที่เหลืออยู่จึงเข้าไปบอกว่าผิดพระวินัย เป็นอาบัติ พระนักเทศน์เมื่อรู้ว่าเป็นอาบัติก็จะปลงอาบัติ แต่พระวินัยธรกลับบอกว่าเมื่อไม่รู้ก็ไม่เป็นอาบัติ พลลับหลังกลับไปบอกศิษย์ของตน พวกลูกศิษย์ของพระวินัยธรก็ไปล้อลูกศิษย์ของพระนักเทศน์ว่า อาจารย์ของพวกท่านเป็นอาบัติแต่ก็ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ พระนักเทศน์ทราบเรื่องเข้าก็โกรธ ได้กล่าวหาว่าพระวินัยธรพูดเท็จ เมื่อก่อนบอกว่าไม่เป็นอาบัติแต่ลับหลังกลับบอกว่าเป็นอาบัติ จึงก่อการทะเลาะวิวาทกันของศิษย์ทั้งสองฝ่าย จนแบ่งแยกกันออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่าย

พระวินัยธร 500 รูป และฝ่ายพระธรรมกถึก 500 รูป ในที่สุดพระพุทธรเจ้าก็ทรงแก้ไข เรื่องนี้ลงได้ แต่ก็แสดงให้เห็นว่าแม้พระศาสดาจะยังทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ยังมีการทะเลาะเบาะแว้งกันจนแยกเป็นฝักฝ่ายได้ ในอนาคตย่อมมีความแตกแยกกันอย่างรุนแรงแน่นอน (พุทธจักร ปราบนอก, 2555: 27) จะเห็นได้ว่า แม้พระพุทธรเจ้าจะทรงพยายามระงับเหตุด้วยพระองค์เอง แต่กระนั้นก็ไม่สำเร็จ ที่เป็นเช่นนั้นอาจจะเป็นเพราะรากฐานของการพิพาท ความขัดแย้งดังกล่าวนี้จึงมีเรื่องศักดิ์ศรีเข้ามาเกี่ยวข้องตั้งแต่ต้น

ส่วนกรณีความขัดแย้งในวงการพระสงฆ์ยุคพุทธกาลกรณีที่สองคือกรณีพระเวททัตนั้น คู่กรณีหลักๆ คือพระพุทธรเจ้าและพระเวททัต ซึ่งจะเห็นได้ว่า ทั้งสองฝ่ายเป็นคูเวรคู่กรรมกันมาหลายชาติและสิ่งที่ปรากฏชัดเจนในกรณีนี้คือความขัดแย้งนี้ คือ การไม่ยอมรับความพ่ายแพ้ การก่อเวรและความอาฆาตอย่างไม่หยุดหย่อน เข้าลักษณะยอมไม่ได้แพ้ไม่เป็น อีกกรณีหนึ่งที่ชัดเจนมาก หากมองจากฝ่ายของพระเวททัต จะเห็นอยู่สองนัย คือ 1) ยอมไม่ได้ที่พระพุทธรเจ้าเป็นใหญ่กว่าและอยู่ในสถานะ “ผู้ชนะ” ทุกกรณีไป 2) ความอยากเป็นใหญ่ในตำแหน่งปกครองสงฆ์แทนพระพุทธรเจ้าเพื่อให้เท่าเทียม จึงทำการชักชวนบริวารของตนทำสังฆเภทและปฏิบัติการตามลำดับ ดังนี้

- 1) ทูลขอเสนอวัตถุ 5 ประการ เพื่อให้เป็นข้อปฏิบัติของพระสงฆ์ทั้งที่ทราบอยู่ว่า พระพุทธรเจ้าจะไม่ทรงอนุญาต อาทิ “การไม่ฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต” ซึ่งพระพุทธรเจ้าทรงอนุญาตให้ฉันโดยไม่ได้เห็น ไม่ได้ยินและไม่ได้รังเกียจว่าเนื้อหรือปลานั้นมีคนฆ่ามาเพื่อตน การไม่อนุญาตของพระพุทธรเจ้าทำให้พระเวททัตได้โอกาสลดความน่าเชื่อถือของพระพุทธรเจ้า โดยประกาศให้ชาวราชคฤห์ทราบทำให้ประชาชนที่ยังรู้เท่าไม่ถึงการณ์เสื่อมศรัทธาในพระพุทธรเจ้า
- 2) ดึงสถาบันกษัตริย์เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ ให้ตนเองโดยใช้อิทธิฤทธิ์หลอกล่อให้ชาตคัตตราชกุมาร พระโอรสของพระเจ้าพิมพิสารศรัทธาและให้ความอุปถัมภ์¹ จนทำให้ชาตคัตตราชกุมารทรงหลงผิดถึงขั้นทำร้ายพระราชาบิดา

¹ คีติขารายละเอียดจาก สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2528). พระธรรมปทัฏฐกถา ฉบับแปลภาษาไทย ภาคที่ 1. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พฤติกรรมทั้งสองประการของพระเวทิตแสดงให้ เห็นนัยสองประการ คือ ความต้องการความเป็นใหญ่อยาก มีศักดิ์ศรีเหนือผู้อื่นโดยการลดทอนความน่าเชื่อถือของ ผู้อื่น และการใช้บุคคลที่มีเชื้อสายหรือชนชั้นสูงมาเป็น เครื่องมือในการเพิ่มความน่าเชื่อถือทำให้ตนเองมีศักดิ์ศรี เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ พระเวทิตก็เป็นสัญลักษณ์ของบุคคล ที่ไม่พยายามตกเดือนตนเองและเอาชนะตนเองให้ได้ ไม่ยอมรับความผิดพลาดบกพร่องของตนเอง ไม่ทำใจ ให้เล็กละเลินความอาฆาต

บทสรุป

จะเห็นได้ว่า การกระทำอันยึดถือตัวเองเป็นหลัก คือศักดิ์ศรีก่อให้เกิดผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อผู้อื่น ในระดับสาธารณะหรือระดับองค์กร หากพิจารณาความ ขัดแย้งที่เคลงในระดัประหว่างบุคคลก็จะพบเรื่องราว ความขัดแย้งที่มีสาเหตุและความเกี่ยวข้องศักดิ์ศรี เพราะ มีประเด็นการถูกเหยียดหยามผู้อื่นซ่อนอยู่ และการถูก เหยียดหยามผู้อื่นดังกล่าวนี้ ก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิด ความขัดแย้งอย่างมาก

จากตัวอย่างดังกล่าวมาข้างต้นพร้อมกับพระพุท พจน์ แสดงให้เห็นว่า มนุษย์นั้นมีความสามารถที่จะสกัดกั้น การกำเริบของกิเลสฝ่ายต่ำของตนได้ โดยเฉพาะอภุศล มูล 3 ประการ คือ โลภะ โทสะ โมหะ (ที.ปา.(ไทย)11/78/28) อันหมายถึง 1) โลภะ ความละโมภโลภมากคิดอยากได้ทรัพย์สิน ของผู้อื่นโดยไม่เลือกวิธีการว่าจะถูกต้องตามทำนอง คลองธรรมหรือไม่ 2) โทสะ การผูกจิตประทุษร้ายพยาบาท ต่อผู้อื่น และ 3) โมหะ ภาวะของความลุ่มหลงขาดสติปัญญา ควบคุม เห็นผิดเป็นถูก เห็นถูกเป็นผิด เป็นต้น การควบคุม ตนเองจากภาวะยั่วของกิเลสได้และไม่โต้ตอบคู่กรณี หรือผู้กระทำแค้นน้อย พร้อมกับระงับกิเลสภายในกับการ แผ่เมตตาให้อภัยได้ด้วยนั้น ถือว่าเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ของ มนุษย์ ที่เรียกว่า การเอาชนะตัวเองซึ่งเป็นชัยชนะที่ไม่มีใคร ทำให้กลับแพ้ได้ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “การชนะตนของ บุคคลผู้ฝึกตนดีแล้ว ประพฤติสำรวมเป็นนิตยนั้นแล ประเสริฐกว่าการชนะผู้อื่น เทวดา คนธรรพ์ มาร หรือพรหม

ไม่อาจทำชัยชนะของบุคคลเช่นนั้นให้กลับแพ้ได้เลย” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/104-105/62)

นอกจากนี้บุคคลที่เอาชนะตนเองได้นั้น ย่อมไม่ ถือโทษโกรธเคืองบุคคลที่ดูต่ำกว่ากล่าวหรือตำหนิตเดีย นพร้อมกันนี้ ยังถือว่าบุคคลนั้น เป็นผู้แนะนำสิ่งที่ดีหรือ แนะนำข้อผิดพลาดให้แก่ตัวเองด้วย พร้อมทั้งจะนำสิ่ง ที่ได้ยินได้ฟังนั้น มาปรับปรุงตนเอง มุ่งพัฒนาตนเอง เพื่อลบล้างคำตำหนินั้น ดังพระพุทธพจน์

บุคคลพึงเห็นผู้มีปัญญาจักช้โทษ มักพูดปรามไว้ เหมือนผู้ชักชุมทรัพย์ (และ) พึงคบผู้ที่เป็นบัณฑิตเช่นนั้น เพราะเมื่อคบคนเช่นนั้น ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความ เลื่อมเลย (ขุ.ธ.(ไทย)25/76/51)

บุคคลไม่พึงใส่ใจถ้อยคำแสดงหูกของผู้อื่น ไม่พึง พึ่งเล็งกิจที่คนอื่นทำแล้วหรือยังไม่ได้ทำ แต่พึงตรวจดูกิจ ที่ตนทำแล้วและยังไม่ได้ทำเท่านั้น (ขุ.ธ. (ไทย) 25/50/42)

จากเรื่องราวกรณีตัวอย่างในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และพระพุทธพจน์ดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้เห็นมุมมอง อย่างน้อย 3 ประเด็น คือ

- 1) ศักดิ์ศรีของมนุษย์ไม่ได้ถูกลดทอนด้วยคำตำ หรือพรสวาทของใคร
- 2) ศักดิ์ศรีของมนุษย์อยู่ที่ความอดทนอดกลั้น ต่อคำตำพรสวาทหรือปัญหากระทบกระทั่งจิตใจของตน และต่อสู้จนประสบความสำเร็จ และ
- 3) การยอมถุกกระทำโดยไม่โต้ตอบหรือแก้แค้น และยอมจบปัญหาด้วยดีไม่ได้หมายถึงการสูญเสียศักดิ์ศรี แต่กลับเป็นการเพิ่มศักดิ์ศรีในตน เพราะสามารถข่มกิเลส ภายในคือ “โทสะ” ได้

พระพุทธพจน์ดังกล่าวข้างต้นยังสะท้อนให้เห็นว่าคนที่ ฝึกฝนตนเองจนจิตเข้มแข็งและระงับยับยั้งกิเลสไว้ได้คือ ผู้ที่ประเสริฐสุดคือยอดเยี่ยมที่สุด เพราะเมื่อไรที่แพ้ต่อ อำนาจความอาฆาตพยาบาทก็เท่ากับเป็นการเพิ่มปัญหา อย่างไม่มีที่สิ้นสุด การเอาชนะตนเองได้จึงเท่ากับเป็นการยุติ ปัญหาอย่างสิ้นเชิง เป็นการรับความอาฆาตพยาบาทและ ความขัดแย้งต่างๆ ได้อย่างยอดเยี่ยม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เพราะว่าในกาลไหนๆ เรายังหลายในโลกนี้ ย่อมไม่สงบ

ระงับด้วยเวร แต่เวรทั้งหลายย่อมสงบระงับด้วยการไม่
จองเวร (พ.ร. (ไทย) 25/5/257)

จากหลักการดังกล่าว การไม่ยอมแพ้ในกรณีที่เกิด
ความขัดแย้งหรือทะเลาะวิวาทจึงไม่ใช่การกระทำเพื่อรักษา
ศักดิ์ศรีตามหลักการของพระพุทธศาสนา แต่การ “ยอมรับ”
และการ “ให้อภัย” ต่างหากคือสิ่งที่บ่งบอกถึงความมีศักดิ์ศรี
ที่แท้จริงของมนุษย์ และนับได้ว่าเป็นชัยชนะที่ยิ่งใหญ่
ที่อยู่ภายในตัวมนุษย์ทุกคน และทุกๆ คนก็สามารถทำได้

กล่าวง่ายๆ คือ ยิ่งเอาชนะกิเลสภายในตนได้มากแค่ไหน
ศักดิ์ศรีของตนยิ่งสูงขึ้นเท่านั้น แต่ถ้าเมื่อไรที่พ่ายแพ้ต่อ
กิเลส นั่นคือการลดทอนคุณค่าและศักดิ์ศรีแห่งตนอย่าง
แท้จริง ความคิดของพาลชนที่ว่า เป็นความเก่งของตนเอง
ด้วยการข่มเหงรังแกและแสดงอำนาจเหนือคนอื่นได้
จึงนับได้ว่า เป็นความคิดความเข้าใจเรื่องศักดิ์ศรีที่ผิดพลาด
อย่างยิ่ง

บรรณานุกรม

- ชลากร เทียนส่องใจ. (2554). **การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ : หลักการ และเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง.**
ใน **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ.** พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: บริษัท
21 เซ็นจูรี จำกัด.
- ชะวักชัย ภาติณฐ. (2546). **สิทธิมนุษยชนกับหลักการพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2546.
- ทิพรัตน์ เต็มเพชร. (2550). **ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์: ศึกษากรณีการคุ้มครองตามกฎหมายระหว่างประเทศ และตาม
กฎหมายภายในประเทศ.** วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บี อาร์/อัมเบดการ์. (2548). **พระพุทธศาสนา : แนวคิดเพื่อพัฒนาสังคมและการเมือง.** พระราชปัญญาเมธี ผู้แปล. กรุงเทพฯ:
นิติธรรมการพิมพ์.
- พระพยอม กลฺยาโณ. (2533). **อย่ากตัญญูไม่ให้มึงกต ถูกกตเพราะมึง.** (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: วัดสวนแก้ว.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2554). **พระพุทธเจ้าในฐานะนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง,** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.mcu.ac.th/userfiles/file> [1 กรกฎาคม 2554]
- พระราชธรรมนิเทศ (พยอม/กลฺยาโณ). (2548). **อย่ากตัญญู: หนังสือที่บอกวิธีป้องกันไม่ให้ถูกกต.** กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พุทธรักษ์ ปราบนอก. (2555). **เอกสารประกอบการสอนรายวิชาพุทธศาสนามหายาน.** ขอนแก่น: กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 11, 12, 23
และ 25.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยศศักดิ์ โกไศยกานนท์. (2540). **ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540.**
วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2528). **พระธรรมปิฎกสุทธา ฉบับแปลภาษาไทย ภาคที่ 1.** กรุงเทพฯ
: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2557). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.nhrc.or.th/2012/wb/th/> [2 พฤษภาคม 2557].